

MAGİSTRANTLARIN MÜƏLLİMLİK FƏALİYYƏTİNƏ HAZIRLANMASINDA MULTİMƏDİA VƏ LAYİHƏ TEXNOLİYALARININ TƏTBİQİ

Aysel Zeynalli,
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktorant
ARTPI
E-mail: aysel-86@bk.ru

Rəyçilər: prof. İ. İsayev,
dos. Y. Rzayeva

Açar sözlər: magistr dərəcəsi, magistrant, pedaqoji fəaliyyət, pedaqoji universitet, müəllim hazırlığı, təlim texnologiyası, multimedia texnologiyası, layihə texnologiyası

Ключевые слова: степень магистра, магистрант, педагогическая деятельность, педагогический университет, подготовка учителя, технологии обучения, мультимедийные технологии, технологии проектирования

Key words: master degree, master, pedagogical activity, pedagogical university, teacher preparation, training technology, multimedia technology, project technology

Bu günün ali məktəb müəllimləri müasir təlim texnologiyaları haqqında məlumatla malik olmadan, təlim prosesində onlardan istifadə etmədən magistrantların gələcək pedaqoji fəaliyyətə hazırlanmalarında yüksək nəticə əldə edə bilməzlər. Magistrant özü də gələcəyin müəllimidir və onun müəllimlik fəaliyyətinə hazırlanmasında bilavasitə ali məktəb müəllimləri rol oynayır. Magistrant müəllimliyini onlardan görüb-götürür. Deməli ali məktəb müəllimlərimiz də müasir təlim texnologiyalarının təlim prosesində tətbiqi üzrə yüksək hazırlığa malik olmalıdırlar və bu texnologiyaların magistrantlar tərəfindən tətbiqinə nail olmalıdırlar. Öz həyat fəaliyyətində müasir magistrant yalnız rəsmi təhsil məkanında aldığı informasiyaya sükənir. O, ilk növbədə elektron informasiya vasitələri ilə ünsiyyət sferasında əldə etdiyi informasiyaya arxalanır. Belə vasitələr informasiyanın mənimlənməsinə daha çox təsir göstərir, çünki bu zaman magistrantda motivasiya səviyyəsi daha yüksək olur (çünki informasiya müstəqil olaraq seçilir).

Magistrantların müəllimlik fəaliyyətinə hazırlanmasında multimedia texnologiyalarının pedaqoji potensialı yüksəkdir. M.P. Lapçik multimedia texnologiyalarının həlledici didaktik xüsusiyyətlərinə aşağıdakıları aid edir:

- kompüter vizuallaşdırma, həm real, həm də virtual obyekt, hadisə və proseslər haqqında məlumatların kompüterlə modelləşdirilməsi;
- böyük həcmdə məlumatların saxlanması və onlara mobil çıxışın təmin edilməsi;
- tədris proseslərinin iştirakçıları arasında operativ əks əlaqənin təmin edilməsi;
- hesablama proseslərinin və informasiya-axtarış fəaliyyətinin avtomatlaşdırılması;
- tədris fəaliyyətinin idarə edilməsi proseslərinin avtomatlaşdırılması və tədris materialının mənimlənməsi üzərində nəzarət [5, 116].

Ekspərimənt yolu ilə müəyyən edilmişdir ki, materialın şifahi çatdırılması zamanı dinləyici dəqiqədə bir minə yaxın şərti informasiya vahidini, multimedia texnologiyalarından istifadə edərkən isə yüz minə yaxın informasiya vahidini qavrayıb emal edə bilər [4, 15]. Buna görə də təlimdə multimedia texnologiyalarından istifadənin yüksək səmərəliliyi göz önündədir ki, bunun da təməlini əyanilik, materialın görmə və eşitmə yolu ilə qavranılması təşkil edir.

“Əyanilik” anlayışı konkret modellərin, əşyaların, hadisə və predmetlərin, yəni hansısa mövcud bir obrazın nümayişi ilə əlaqədirdir, vizuallaşdırma düşüncədə obrazın yaradılmasını və onun insanın daxili fəaliyyət planından hasil edilməsi deməkdir. Bu, bir növ mövcud olmayan bir obrazın proyeksiyasıdır. Vizuallaşdırma görmə hafizəsinin, assosiativ, obrazlı və məntiqi təfəkkürün inkişafına təsir göstərən mürəkkəb psixoloji prosesdir. “Qavrayış və təfəkkürün bir-birinə ehtiyacı vardır, onların

Aysel Zeynalli

funksiyaları bir-birini tamamlayır: təfəkkür olmadan qavrayış mənasızdır, qavrayış olmadan da təfəkkürün üzərində düşünəcək bir şeyi olmazdı” [1, 164].

Məlumdur ki, əyani materialın mənimlənməsi yalnız o halda mümkündür ki, təfəkkür obyektləri obrazın köməyi ilə əyani şəkildə izah olunmuş olsun. Müvafiq olaraq “şəkillərin, slaydların sadəcə nümayiş etdirilməsi, öyrənmələrə fikri anlamaq imkanı verir” tezi yanlıdır. Predmeti aydın və strukturlaşdırılmış şəkildə təqdim etməsək, onun haqqında informasiyanı öyrənmə bilavasitə çatdırma bilmərik. Bu zaman müəllim qavramaya kömək etməlidir, amma sözlərlə yox, şəkli strukturlaşdırmaqla kömək etməlidir. R. Arnhaym qeyd edir ki, “nə təsviri yaratmaq bacarığının özü, nə də obrazların reallığı materialın məhz lazım olanı çatdırdığına zəmanət vermir... şəkillərin yalnız xam material verdiyini, təfəkkürün isə yalnız informasiya əldə edildikdən sonra başladığını iddia edən ənənəvi nöqtəyi-nəzərdən uzaqlaşmaq lazımdır. Təfəkkür obrazda yer alan xarakteristikalar vasitəsilə həyata keçir, buna görə də obraz əqləbatan şəkildə formalaşdırılmalı və təşkil olunmalıdır ki, onun ən mühüm xassələri görünmüş olsun. Komponentlər arasında əlaqələr aydın olmalı, səbəbin nəticəyə apardığı dərk olunmalıdır; bütün uyğunluqlar, iyerarxiyalar göstərilməlidir” [2, 187].

Psixoloji qanunauyğunluqlara görə, materialın səmərəli mənimlənməsi üçün təlimdə əyanilik təkə illüstrativ deyil, həm də koqnitiv qrafiki tədris elementlərindən istifadə etməklə koqnitiv funksiyaları yerinə yetirməlidir. Aparılmış tədqiqatlar göstərdi ki, vizuallaşdırmanın imkanları sayəsində daha böyük həcmdə informasiyanı lakonik, məntiqi təşkil olunmuş formada təlim alanlar üçün rahat şəkildə təqdim etmək mümkün olur. Müasir insanın gündəlik həyatının informasiya baxımından zənginliyi materialın xüsusi olaraq hazırlanmasını tələb edir və bu halda informasiyanın ən səmərəli emalı üsulu onun “sıxılması”dır. Lakin həcm azaldılması, tədris materialının “sıxılması” məqsəd hesab oluna bilməz. Daha vacibi materialın mənimlənmə keyfiyyəti və onun dərinliyi tədris prosesini xeyli sürətləndirmək imkanını verir [6, 22-28]. Bilikləri kompakt təqdim etmə vasitələrindən (blok sxemlər, qrafik işarələr) istifadə edilməsi pedaqoqlar tərəfindən yaxşı mənimlənilmişdir.

Buna görə də tədqiqatçılar təkə ayrı-ayrı ixtisaslar üçün deyil, təlim alanların hamısını qrafiki savada, daimi əsaslarla biliklərin vizuallaşdırılması nəzəriyyəsi və praktikasına yiyələndirməyi tövsiyə edirlər” [3, 75-78]. Vizuallaşdırma priyomlarından istifadə edilməsi informasiya məkanında məhsuldar fəaliyyət üçün təməl təşkil edir, təlim alanlarda kommunikasiya mədəniyyəti formalaşdırır.

Bu gün ali məktəbin multimedia texnologiyaları magistrantlar üçün etibarlı didaktik alət olmalıdır. Multimedia vasitələrinə informasiyanın danışıqla giriş və çıxış qurğuları; indi geniş yayılmış skanerlər (onlar kompüterə çap mətnlərini və şəkilləri avtomatik daxil etməyə imkan verirlər); səs gücləndiricisi, böyük video ekranları olan yüksək keyfiyyətli akustik və video sistemlər aiddir. Onların köməyi ilə fənn haqqında zəruri biliklər müstəqil əldə edilə bilər. Tədris prosesində interaktiv lövhədən istifadə edilməsi dərsin əsas prinsiplərindən birini, onun əyaniliyini təmin edir. Elektron lövhənin sensorlu, yəni hissiyyətli səthinə xüsusi qələmlə və ya barmaq ilə toxunmaqla onun üzərində kompüterdə mümkün olan bütün əməliyyatları interaktiv rejimdə aparmaq olur. “Ağıllı” lövhə, həmçinin kompüterə qoşulan mikroskop, skaner, rəqəmli fotoaparət, videokamera və s. qurğulardan alınan təsvirləri də proyektor vasitəsilə qəbul edə bilər ki, bu da məktəblərdə virtual laboratoriyaların təşkilində mühüm əhəmiyyətə malikdir. Hazırlanmış şablonları, modelləri kompüterin daimi yaddaşında saxlamaq və dəfələrlə istifadə etmək olur. Belə imkanlar müxtəlif səbəbdən dərsləri buraxanlar və ya təlimdən geri qalanlar üçün xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, magistrant iştirak edə bilmədiyi dərsin elektron variantı ilə sonradan tanış ola bilər və ya təlimdən geri qalanlar həmin materialı tam qavrayana kimi təkrar kompüterdə izləyə bilərlər. Magistrantların müəllimlik fəaliyyətinə hazırlanmasında multimedia texnologiyalarının iki tətbiq sahəsini qeyd edə bilərik:

Ali məktəb daxilində. Burada qeyd edilməlidir ki, təhsil mühitində multimedia proqramları haqqında məsələ magistrantların davranışına aid olan passiv və ya interaktiv kimi iki əsas proqram qrupunun fərqləndirilməsini nəzərdə tutur: Birinci qrupa müəllimin sadəcə tədris materialının izahı zamanı gücü artırmaq üçün istifadə etdiyi video, səs, təsvirlər, qrafiklər və s. kimi alətlər daxildir. Bu zaman magistrantlar multimedia alətləri ilə qarşılıqlı təsirlərdə olmur. Bu, o deməkdir ki, məşğələ zamanı cari informasiya magistrantların davranışına müvafiq olaraq dəyişmiş. İnteraktiv multimedia vasitələri magistrantların davranışına uyğun olaraq cari məzmunu dəyişdirə bilər: magistrantlar onu öz şəxsi maraqlarına və ya qarşılarında qoyulmuş məsələlərə uyğun olaraq dəyişdirə bilərlər. Deyilənlər bilavasitə müəllimə, seminar, laboratoriya məşğələlərində istifadə olunan bütün vasitələrə aiddir. Burada video və audio-alətlərdən, personal kompüterlərdən və s.-dən istifadə edilməsi, magistrantla müvafiq texnika arasında sıx qarşılıqlı təsirlər və hər bir şəxsiyyətdə informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılması üçün optimal mümkün informasiya məkanının yaradılması nəzərdə tutulur.

Təhsil müəssisəsi xaricində: bu, uzaqdan material mübadiləsi üçün Web xəbərlər qrupu forumları, çatlar kimi kommunikasiya texnologiyalarına aiddir. Bu alətlərin gücü distant təlimdədir, yəni bəzilərini məsafədən səmərəli ötürmək üçün qarşılıqlı təsirlər və əməkdaşlıq etmək imkanındadır. Halbuki yaxın keçmişdə təlim zamanı müəllim və tələbələrin eyni zamanda, eyni məkanda qarşılıqlı təsirlərdə olması tələb olunurdu. Bu gün həmin texnologiyalar sayəsində uzaq məsafədən öyrətmək mümkündür. Multimedia məhsulları təlimin müxtəlif aspektləri üçün geniş imkanlar təklif edir. Multimedia-ların vasitələrinin tədris prosesində tətbiqi aşağıdakı imkanları açır və bir sıra üstünlükləri təmin edir:

- təlim prosesində tələbənin bir neçə qavrama kanalından eyni zamanda istifadə edilməklə, müxtəlif hiss orqanları tərəfindən çatdırılan informasiyanın inteqrasiyasına nail olunması;
- mürəkkəb real eksperimentləri simulyasiya etmək imkanının olması;
- proseslərin dinamik şəkildə təqdim edilməsi hesabına abstrakt informasiyanın vizuallaşdırılması;
- koqnitiv strukturları inkişaf etdirmək imkanının olması.

Məşğələlərin keçirilməsi zamanı multimedia vasitələrindən istifadə edilməsi magistrantlarda dərsə maraq oyatmaq imkanı verir. Beləliklə də, kompüterlə magistrantların qarşılıqlı təsiri sadə informasiya mübadiləsindən və ya komandaların icrasından bu mühitdə hərtərəfli çoxşaxəli fəaliyyətə çevrilir ki, bunun da sayəsində magistrantlar qarşısında öz ideyalarını ifadə etmək üçün həqiqətən də sonsuz imkanlar açan multimedia texnologiyaları təhsil sahəsində populyarlıq qazanmaqdadır.

Multimedia texnologiyaları həmçinin müəllimə müasir tərzdə öz tədris proqramlarından istifadə etməyə, informasiyanın hər bir magistranta çevik çatdırılmaqda, onların hər birini təlimə cəlb etmək üçün problemli situasiyaları yaratmaqda köməklik edir. Deməkdir ki, multimedia vasitələrindən istifadə edən müəllim vasitəçiyə, məsləhətçiyə və ya rəhbərə çevrilir.

Multimedia təqdimatları kompleks təhsil resursları olmaqla konkret məşğələ üçün lazım olan bütün rəqəmsal təhsil resurslarını bir araya gətirməyə qadirdir. **Windows** ƏS olan istənilən fərdi kompüterin ofis paketinə daxil olan PowerPoint proqramı multimedia təqdimatlarının yaradılması üçün alətdir. Oyun multimedia mühitinin yaradılması üçün həmin proqramdan, amma makrosların (Pptm) dəstəklədiyi proqramdan istifadə olunur. Bu zaman magistrantda maraq artır, çünki təqdimatın imkanlarından təkcə mövzunun əsas anlayışlarının əyani şəkildə təqdim edilməsi üçün deyil, həm də hər bir magistrantın oyun fəaliyyəti kimi də istifadə olunur.

Ən səmərəli təlim texnologiyalarından biri də layihə təlimi texnologiyasıdır. Layihə təlimi texnologiyası magistrantların öz xüsusi ideyası və müstəqil olaraq qoyduğu məqsəd və vəzifələr əsasında layihənin real məhsulunun yaradılması üzrə aktiv praktik fəaliyyətini nəzərdə tutur. Magistrantın planlaşdırılmış hərəkətlər kompleksinin nəticəsi obyektin layihəsidir ki, magistrant ondan gələcək müəllimlik fəaliyyətində istifadə edə bilər. Layihə texnologiyasından istifadə edilməsi təhsil prosesini real

peşə fəaliyyətinə maksimum dərəcədə yaxın olan bir şəraitdə həyata keçirməyə imkan verir. Bu texnologiya müəllimə tədris olunan fənnin spesifikasını anlamaqla müxtəlif pedaqoji situasiyaları formalaşdırmaq imkanı verir. Bu texnologiya aşağıdakı beş mərhələnin ardıcıl olaraq yerinə yetirilməsini nəzərdə tutur: axtarış (mövzunun və layihənin probleminin seçilməsi), analitik (ilkin məlumatların, informasiyanın təhlili, hərəkətlər planının hazırlanması), praktik (planlaşdırılmış hərəkətlər planının icrası, keyfiyyətin monitorinqi), təqdimat (layihənin nümayişi, layihə məhsulunun təqdim edilməsi), nəzarət (layihənin icrasının nəticələrinin təhlili).

Bütün təlim texnologiyaları bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədədir. Buna görə də təqdim edilən təlim texnologiyalarının geniş tətbiqi prosesində bütün pedaqoji işçilərin sistemli və kompleks şəkildə işləməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Müasir müəllimin peşə hazırlığı prosesində yeni təlim texnologiyalarından kompleks şəkildə istifadə olunmalıdır. Ayrı-ayrılıqda heç biri təlim alanların tam həcmdə gələcək peşə fəaliyyətinə hazırlıq məsələlərini yüksək səviyyədə həll edə bilmir. Magistrantların müəllimlik fəaliyyətinə hazırlıq səviyyəsini yalnız ənənəvi təlim texnologiyaları ilə bir arada müasir təlim texnologiyalarının müxtəlif növlərindən istifadə etməklə yüksəltmək olar.

Problemin aktuallığı. Pedaqoji ali təhsil müəssisələrinin magistratura səviyyəsində tətbiq olunan müasir təlim texnologiyalarından magistrantların gələcək müəllimlik fəaliyyətlərində düzgün və səmərəli şəkildə istifadə bacarıqlarının formalaşdırılmasının keyfiyyəti.

Problemin elmi yeniliyi. Magistratura səviyyəsində tətbiq edilən multimedia və layihə təlim texnologiyalarının magistrantların pedaqoji fəaliyyətə hazırlığında imkanları üzə çıxarılmışdır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Müasir dövrdə magistrantların müəllimlik fəaliyyətinə hazırlıq səviyyəsini yalnız ənənəvi təlim texnologiyaları ilə bir arada müasir təlim texnologiyalarının müxtəlif növlərindən istifadə etməklə yüksəltmək olar.

ƏDƏBİYYAT

1. Арнхейм Р.В. В защиту визуального мышления (Новые очерки по психологии искусства). М.: Прометей, 1994.
2. Арнхейм Р.В. Искусство и визуальное восприятие. М.: Прогресс, 1974.
3. Горлицына О.А. Обучение студентов педагогических вузов: визуализации знаний // Психология и психотехника, 2012, № 12
4. Демкин Н.В., Вымяткин В.М. Мультимедиа курсы в дистанционном образовании // Новые информационные технологии в проектировании и производстве, 1997, № 3
5. Лалчика М.П. Теория и методика обучения информатике: Учебник. М.: Академия, 2008.
6. Манько Н.Н. Когнитивная визуализация дидактических объектов в активизационно-учебной деятельности // Известия Алтайского государственного университета, 2009, № 2

A. Зейналлы

ПРИМЕНЕНИЕ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ И ПРОЕКТНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ МАГИСТРАТУРЫ ДЛЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются мультимедийные и проектные технологии, которые играют важную роль в процессе подготовки студентов магистратуры для преподавательской деятельности в современное время. Исследуются мнения разных авторов на указанные технологии обучения, а также выявляются возможности в использовании мультимедийных и проектных технологий обучения в процессе подготовки студентов магистратуры. Использование различных видов современных технологий обучения наряду с консервативными учебными технологиями дает возможность улучшить подготовку студентов магистратуры к педагогической деятельности.

**THE APPLICATION OF MULTIMEDIA AND PROJECT TECHNOLOGIES TO THE
PREPARATION PROCESS OF MASTER'S STUDENTS FOR TEACHING ACTIVITIES**

SUMMARY

The article deals with the multimedia and project technologies that plays an important role in the preparation of master's students for teaching activities in modern century. Different approaches of different authors are defined on above mentioned training technologies. The opportunities in the use of multimedia and project technologies in the preparation of master's students for teaching process is discovered. The usage of different kinds of modern training technologies along with conservative training technologies are afforded to improve master's students for teaching activities.

Redaksiyaya daxil olub: 16.05.2016